

Demokracie v Americe [1992]

V dubnu byl uveden na náš knižní trh první díl českého překladu slavného díla Alexise de Tocquevilla, „Demokracie v Americe“, víc než 150 let poté, co poprvé ve Francii vyšlo; druhý díl má vyjít ještě před prázdninami. De Tocqueville byl vynikajícím pozorovatelem, protože byl zároveň bystrým myslitelem. Jeho kniha, kterou po delším studijním pobytu ve Spojených státech vydal ve svých 30 letech, se dobře čte a navzdory velkému časovému odstupu se našemu čtenáři bude na mnoha místech jevit jako vysloveně aktuální. Rozhodně nemá cenu jen historickou. U nás na něho nejednou upozorňoval Masaryk, ale bez velkého úspěchu; dnes o něm něco bližšího vědí vlastně jen odborníci, politologové a historikové. De Tocqueville byl konzervativní katolický liberál; jeho vidění demokracie je poznamenáno politickou zkušeností Francouzů s revolucí, s reakcí na ni, potom s bonapartismem a s jeho zhroucením, ale také s tím, jak se celá Evropa začala pronikavě měnit. De Tocqueville není žádný staromilec, ani ho nenapadá jednostranně obhajovat staré pořádky, ale kriticky poukazuje na to, že také demokratické systémy mají svá úskalí a nebezpečí, velmi často většinou příznivců podceňovaná. Tak například u něho čteme: „Absolutní monarchie diskreditovaly despotismus; dávejme si pozor, aby jej demokratické republiky nerehabitovaly a, činíce jej pro menšinu těžším, aby jej v očích většiny nezbavily jeho odporného vzhledu a hanebné povahy.“

Už v tomto citátu se objevuje slovo „menšiny“. To proto, že de Tocqueville velmi jasně vidí, že ne o všem se může a smí hlasovat, že ne ve všem lze rozhodovat a postupovat na základě vůle většiny. (V každé demokracii totiž musí existovat rozmanité elity, které jsou kompetentnější než ostatní občané při posuzování vymezených záležitostí.) Něco podobného zdůrazňuje také náš Emanuel Rádl, když říká, že ve většinové demokracii není kritéria, jak rozeznat vůli většiny od její z vůle. „Jakou záruku máme, že hlas většiny jest vždycky spravedlivý, když víme z historie, že každá pravda byla napřed v menšině a těžce si na většině vybojovala právo na uznání? Tu nejde jen o to, že spravedlnost nikdy není absolutní; ovšem že žádnými lidskými prostředky není možno spravedlnost zabezpečiti. Demokracie většinová však není vůbec vystavěna na ideji spravedlnosti, nýbrž jedině na ideji moci: většina vítězí jest její poslední slovo, kdežto má býti posledním slovem: ‚pravda vítězí‘.“

Všichni víme a uznáváme, že o pravdě se nehlasuje, že o správnosti či nesprávnosti nerozhoduje většina, nýbrž argumentace. Jsou věci, o kterých nemohou rozhodovat amatéři, protože je zapotřebí znalců a odborníků. Ale sám problém je mnohem hlubší. Jsou záležitosti svědomí, do kterých nemá ani většina, ani úřady, ani stát a zákony co mluvit. Tady de Masaryk a zejména Rádl dál než Tocqueville, který byl konec konců liberál, kdežto Masaryk a Rádl liberalismus ostře kritizují. Jejich kritika liberalismu se však dnes kupodivu nepřipomíná. A tak si alespoň připomeňme, jaká nebezpečí mohou ze strany většiny hrozit v očích konzervativního liberála de Tocquevilla, který neváhá užívat dokonce takových výrazů jako „tyranie většiny“.

Integrovaní součástí všech skutků demokratických ústav se proto stala tzv. základní lidská práva, jejichž smyslem je právě ochrana menšin a

jednotlivců. Ale pak tu je ještě jedna důležitá věc, která k demokracii bytostně náleží a bez níž se každá demokracie ocitá dříve či později na scestí. A tou je humor a smích. De Tocqueville o tom ví a říká: „I ty nejpyšnější národy Starého světa uveřejňovaly díla, která měla věrně vykreslit neřesti a směšnost současníků; avšak moc která ovládá Spojené státy, nesnáší, aby se jí někdo posmíval. ... Sebelehčí výtka ji raní, sebemenší jízlivá pravda vyleká; a je třeba aby ji každý vychvaloval od forem jejího vyjadřování až po její nejvýraznější ctnosti. Žádný spisovatel, ať už je jeho věhlas jakýkoli, nemůže uniknout této povinnosti podkuřovat svým spoluobčanům. Většina tedy žije v neustálém zbožňování sebe samé; pouze cizinci nebo zkušenost mohou donést jisté pravdy až k uším Američanů.“ Dnes se zdá, že si s tím Američané alespoň v jistých mezích poradili. Poradíme si také my?